

Monika Dąbkowska

Toruń

Grupa eklektycznych ławek z kościołów północnego Mazowsza jako przykład wyposażenia sakralnego z przełomu XIX i XX wieku

A group of eclectic pews from the churches of northern Mazovia as an example of sacred furnishings from the turn of the 19th and 20th centuries

W czasie badań wyposażenia sakralnego, w szczególności ławek i sediliów, na terenie północnego Mazowsza, zwrócono uwagę na niewielką i nieznaną dotychczas grupę ławek eklektycznych związanych z Czerwinem pod Ostrołęką. Na omawianym terenie nie zachowało się wiele zabytkowych ławek kościelnych w ogóle, bowiem większość z nich zniknęła już dawno z naszego krajobrazu kulturowego, a niewielka liczba pozostałych po cichu znika dalej, jako najmniej ważnych w hierarchii ważności sprzętów kościelnych i najszybciej ulegających zniszczeniu technicznemu. Na analizowanym terenie znane są, już tylko z literatury, sedilia średniowieczne, do rzadkości należą ławki barokowe czy klasycystyczne, a i stolarka z XIX i XX wieku jest także likwidowana. Ponadto dotychczas powstało bardzo mało opracowań zajmujących się w szczególności ławkami kościelnymi.

Zakres chronologiczny tematu przyjęty na potrzeby niniejszego opracowania obejmuje obiekty z przełomu XIX i XX wieku oraz początku XX wieku, a więc okresu zagęszczania sieci parafialnej w nowo powstającej diecezji łomżyńskiej, a tym samym budowy i wyposażania nowych obiektów sakralnych, co miało miejsce aż do lat 30-tych tego stulecia. Stylistyka tych nowych kościołów to przede wszystkim wciąż popularny na tych terenach neogotyck, rzadziej neoromanizm, pochodzący ze stolicy. Zatem i wyposażenie w większości nowych, a i pewnej liczby istniejących, kościołów, także było neogotyckie lub łączyło oba te style. Istnieją także pojedyncze ławki eklektyczne, wśród nich wyodrębniono niewielką grupę obiektów z kościołów w Słuczu, Drozdowie i Czerwinie.

Zarówno Drozdowo (1435r.), jak i Słucz (1444r.) należą do parafii powstałych w II połowie XV wieku, czyli tuż po najstarszych na ziemi łomżyńskiej parafiach z I połowy XV wieku, związanych z intensywną działalnością biskupa płockiego Jakuba z Korzkwi¹. Obie początkowo należały do diecezji płockiej. Po Kongresie

¹ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce* (dalej: KZSzP), T. IX, *Województwo łomżyńskie*, pod red. M. Kałamajskiej-Saeed, z. 1, *Łomża i okolice*, Warszawa 1982, s. VII.

Wiedeńskim i powstaniu Królestwa Kongresowego ustanowiono archidiecezję warszawską. Wydzielono wówczas diecezję augustowską, nazywaną też sejneńską, do której należał m.in. dekanat wąsoski z parafią Słucz oraz dekanat wiski z parafią Drozdowo². Czerwin należy także do dawnych ośrodków kościelnych, pochodzi bowiem z 1442 roku. Parafia ta należała początkowo także do diecezji płockiej, dopiero od 1925 roku do nowo przyłączonego dekanatu ostrołęckiego w diecezji łomżyńskiej³, a od 1987 roku do dekanatu ostrołęckiego św. Antoniego.

Źródło: Wykonanie własne.

Wyposażenie kościoła w Drozdowie, do którego przede wszystkim należy ołtarz główny, zaprojektował, jak się przypuszcza, architekt obiektu – Witold Lanci, a wykonał w 1887 roku stolarz z Zaręb Kościelnych (lub jak informuje Karta ewidencyjna kościoła- z Zawad) Franciszek Zaborowski⁴. Ołtarz ma formę arkady wspartej na parach kolumn, ujęty jest w bramki z rzeźbami. Ołtarze boczne neogotyckie zostały wzniesione w 1890 roku (przed 1893 r.). Neobarokowa ambona wykonana w 1882 roku pochodzi z warsztatu Sławomira Bogdańskiego z Warszawy. Z pozostałych elementów wyposażenia snycerskiego można wymienić jeszcze prospekt organowy, także neobarokowy, wykonany w fabryce organów Leopolda Blomberga i Syna Andrzeja w Warszawie około roku 1882-4. Dwa konfesjonały eklektyczne, w przeważającej stylistyce neoromańskiej, z około 1880 roku przypisuje się także Witoldowi Lanciemu. Ławki kościelne, jakie znajdowały się tu jeszcze przed ostatnimi pracami

² W. Jemielity, *Podział administracyjny diecezji wigierskiej, diecezji augustowskiej, czyli sejneńskiej i diecezji łomżyńskiej*, „Studia Łomżyńskie” 1989, T. II, s. 167.

³ Tamże, s. 172.

⁴ Archiwum WUOZ Łomża, sygn. 1092, *Kościół parafialny pw. św. Jakuba, Drozdowo*, Karta ewidencyjna zabytków architektury, opr. W. Boruch, Łomża 1987.

remontowymi, należały do dwóch kompletów w dwóch różnych stylach: eklektycznym oraz neobarokowym. Literatura przypisuje eklektyczne zapewne także Witoldowi Lanciemu i datuje na ok. 1880 rok, natomiast neobarokowe, pochodzące z kościoła w Stawiskach, datuje się na koniec XIX wieku⁵.

Ławki eklektyczne posiadają ścianki boczne wykrawane snycersko: na wysokości siedziskaz dekoracyjną, okrągłą płyciną o centralizującej dekoracji; nad którą znajduje się bezporządkowa kolumnienka podtrzymująca zwieńczenie z płaskorzeźbionym krzyżem, zakończone formą stylizowanej muszli i wachlarza, rozdzielonych na trzy strony, z centralnym motywem stylizowanego kaboszonu. Przedpiersia i zapecki zamykające segmenty dekorowane są trzema płycinami, zdobionymi podwójnym łukiem pełnym. W latach 80 ławki były w dobrym stanie, w 2009 roku częściowo wymagały naprawy, obecnie nie są dostępne ze względu na remont wnętrza kościoła.

Zostały one wykonane w konstrukcji mieszanej: deskowej w partii zapecków siedzisk i boków, natomiast przedpiersia i zapecki zamykające segmenty ramowo-płycinowej. Dobór konstrukcji deskowej przez stolarza może świadczyć o tradycyjnym warsztacie, ale też o pewnym zapóźnieniu konstrukcyjnym, bowiem w tym okresie była ona już bardzo przestarzała, rzadko do niej sięgano.

Pierwotne wyposażenie kościoła w Słuczu, pochodzące z około 1910 roku, było jednolite, określane jako neogotyckie z elementami neoromańskimi. Obecne ławki w nawie całkowicie wymieniono na współczesne, naśladujące częściowo oryginał. Z tego powodu nie jest możliwy szczegółowy opis inwentaryzacyjny, jak też konstrukcyjny, technik wykończeniowych itd.

Źródło: Wykonanie własne.

⁵ KZSzP, s. 5-7.

Źródło: Wykonanie własne.

W prezbiterium pozostał do dziś komplet oryginalnych sediliów z pierwotnego wyposażenia, które wybudowano w konstrukcji ramowo-płycinowej, jako złożone z 4 ram. Mają one wysoki zaplecek z nadwieszonym baldachimem o prostych ramach, które wypełniają arkadowe dekoracje płycin, zamknięte wywiniętymi ceownikami z kwiatonami. Baldachim atektonicznie do niższej części podzielony jest na 3 części, dekorowane fryzem arkadkowym i kulami na osiach ram. Całość zamknięta jest profilowanym prosto gzymsem, który wieńczy fryz ze stylizowanych muszli i cienkich liści akantu. Przedpiersie dzielone jest na 4 ramy dekorowane podwójnymi arkadowymi dekoracjami. Boki mają drzwiczki w konstrukcji ramowo-płycinowej z arkadową dekoracją o prostym profilu.

Na temat najstarszego wyposażenia kościoła w Czerwinie, podobnie jak o samej świątyni, nie wiemy wiele. Najwcześniejsze informacje sięgają początków XVII wieku, kiedy w 1609 roku w kościele o murowanym prezbiterium i drewnianej nawie znajdowało się pięć ołtarzy, w tym dwa odnowione. Wyposażenie wzbogacone zostało przed 1667 roku o chrzcielnicę i ambonę. Nowy, murowany, barokowy kościół wzniesiono w latach 1772-77 staraniem właścicieli- Celińskich. We wnętrzu wstawiono siedem ołtarzy, z czego jedynie główny był drewniany, oprza-

cowany snycersko, pozostałe zaś były iluzjonistyczne - nad mensami z obrazami ściany były dekorowane malowidłami. Oprócz ołtarzy w kościele znajdowała się drewniana bariera z metalowymi prętami i drzwiczkami oraz marmoryzowane na czarno: chrzcielnica i ambona. Wnętrze pokryte było drewnianą podłogą. Taki stan zachował się do początków XIX wieku, kiedy kościół zniszczony został przez wojska francuskie i rosyjskie, część sprzętów spalili żołnierze, pozostałe wyposażenie, w tym wszystkie ołtarze, ambona i chrzcielnica, były narażone na wciąż pogarszający stan zachowania ze względu na poważną sytuację konstrukcyjno-budowlaną i wilgotnościową kościoła, a nawet zagrożenie zawaleniem. Zniszczenia wyposażenia kościelnego dopełniły działania wojsk rosyjskich w czasie powstania listopadowego⁶.

Po 1861 roku przeprowadzono wymianę wyposażenia kościoła, wstawiając pięć ołtarzy drewnianych i nową komodę w zakrystii, w 1893 roku wstawiono w prezbiterium barierkę z metalową kratką. Na początku XX wieku wstawiono w okna szkło katedralne, nowe dębowe drzwi, a przed 1913 roku wymieniono podłogę na cementową posadzkę⁷.

Wycofując się w 1920 roku z Czerwina wojska rosyjskie zniszczyły kościół wraz z wyposażeniem, w tym z ławkami – we wnętrzu świątyni znajdowała się stajnia dla koni. Obiekt kolejny raz wymagał pilnych prac remontowych, po przeprowadzeniu których rozpoczęto wymianę części wyposażenia. W 1933 roku wstawiono do wnętrza 10 ławek, w 1935 roku dalszych 14, w kolejnym roku 4 pozostałe. Odnowione zostały niektóre elementy wyposażenia kościoła, np. chrzcielnica, wybudowano nową ambonę i tabernakulum. Wstawiono i wyremontowano dębowe konfesjonały, których w sumie wewnątrz stało 11⁸. Warto zwrócić uwagę, że we wnętrzu kościoła znajdują się także pojedyncze ławki o nieco innej konstrukcji (ramowo-płycinowej) i dekoracji, stanowiące pendant z konfesjonałami. Ławki te być może pierwotnie pełniły funkcję kolatorskich. Obecnie przeniesione zostały do prezbiterium po obu stronach ołtarza głównego oraz pod emporę organową.

Ławki dla wiernych znajdują się w nawie i częściowo na skrzyżowaniu nawy z ramionami transeptu, rozmieszczone są po obu stronach osi budowli, po dwa moduły z każdej strony, w każdym module znajduje się 7 ławek. Moduły posiadają wymiary: dł. ok. 505 cm, szer. ok. 195 cm, wys. ok. 135 cm. Moduł umieszczony na podwyższonej podłodze złożony jest z przedpiersia, siedzisk połączonych z pulpitemi i podnóżkami oraz zaplecka. Przedpiersia i zaplecki są analogiczne, podzielone ramami na cztery płyciny, udekorowane podwójnymi, profilowanymi arkaturami. Boki ławek są na szerszych, uskokowych cokołach, zdobione pionową ramową de-

⁶ Archiwum WUOZ Ostrołęka, sygn. 48A/97, *Czerwin- kościół parafialny pw. św. Trójcy. Dokumentacja historyczno-architektoniczna*, opr. M. Przytocka, S. Mojzych-Rudowska, R. Merchel, Olsztyn 1995, s. 13-20.

⁷ Archiwum WUOZ Ostrołęka, sygn. 48A/97, *Czerwin- kościół parafialny pw. św. Trójcy. Dokumentacja historyczno-architektoniczna*, opr. M. Przytocka, S. Mojzych-Rudowska, R. Merchel, Olsztyn 1995, s. 19.

⁸ J. Boguski, *Czerwin i okolice*, Ostrołęka 2001, s. 62.

koracją ujmującą wgłębną płyciną arkadowym profilem. W miejscu siedziska znajduje się półokrągły występ, dekorowany wgłębną płyciną i ramą o kształcie krzyża, połączoną z pionową ramową dekoracją. Nad występem umieszczona jest niewysoka kolumnienka z bazą i torusem o gładkim trzonie, z umieszczonym na anulucie kapitelem nawiązującym do kostkowego, dekorowanym podrzeźbionymi ślimacznicami. Pionowa rama w górnej, zamkniętej arkadowo części dekorowana jest podrzeźbionym sześcioramiennym kwiatem. Całość zamknięta jest od góry dekoracyjnym, stylizowanym, podrzeźbionym pół-kwiatonem na bazie o bokach zaokrąglonych dołem.

Źródło: Wykonanie własne

Ławki zostały wykonane z drewna iglastego. Do ich budowy użyto różnych rodzajów konstrukcji: podłogę i zapecki wykonano w konstrukcji deskowej, przedpiersia i zapecki zamykające każdy moduł- w konstrukcji ramowo-płycinowej, natomiast boki ławek- w konstrukcji deskowej, na którą po wykonaniu rysunku ołówkiem nałożono dekoracyjne ramy przymocowane za pomocą cienkich gwoździków i prawdopodobnie kleju. Deski podłogi montowane są na gwoździe do ramy, która jest łączona ukośnym złączem stykowym na zwidłowanie. Do dekoracji ławek użyto techniki podrzeźbiania dłutem, prawdopodobnie bez rysunku wstępnego- każdy sześcioramienny kwiat ma nieco inny kształt i rozmieszczenie na płaszczyźnie ramy. W zakresie technik snycerskich użyto do wykonania ram fazowania i profilowania.

Badania in situ pozwoliły stwierdzić istnienie na powierzchni ławek pierwotnej warstwy malarskiej i najprawdopodobniej jednej warstwy grubego wtórnego przemalowania przy użyciu pędzla farbą olejną w dwóch odcieniach brązu. Pierwotnie ławki były pokryte cienko nakładanym mazerunkiem- zdobniczą techniką malarską imitującą usłojoną powierzchnię szlachetnego drewna. Na pół-kwiatonach wieńczących boki ławek mazerunek jest mniej starannie położony.

Technika mazerunku, użyta do wykończenia powierzchni, znana już od starożytnego Egiptu, była niezwykle popularna na przełomie XIX i XX wieku. Z założenia stosowana ze względów ekonomicznych, wyewoluowała do bardzo wysokiego poziomu imitacji egzotycznych gatunków drewna, tj. cyprysu, karpiny dębowej, czeczoty, jesionu, klonu, palisandru, mahoni, drzewa różanego, orzecha włoskiego i in. Było to bardzo częste wykończenie zabytkowej stolarki sakralnej: ławek, organów, ambon, ołtarzy, konfesjonatów, mebli zakrystyjnych. Mazerunek jest techniką wielowarstwową, składa się z co najmniej trzech elementów: 1. jaśniejszej, odpowiednio dobranej w odcieniu i przygotowanej warstwy podkładowej, zazwyczaj w schudzonej technice olejnej; 2. właściwej imitacji rysunku usłojenia oraz 3. olejnego lub olejno-żywicznego lakieru zabezpieczającego⁹. Mazerunek na ławkach w kościele w Czerwinie najprawdopodobniej imituje drewno sosnowe, w bardzo jasnej i ciepłej tonacji żółcieni.

Prawie stuletnie ławki z Drozdowa, Słucza i Czerwina eksponowane były przez wiele lat w zmiennych warunkach wilgotnościowych i temperaturowych. Taka sytuacja znacząco wpłynęła na stan ich zachowania. W Czerwinie istotnym problemem konserwatorskim są spróchnienia desek, zwłaszcza podłogi oraz podnóżków, a także wypaczenia niektórych elementów i desek powstałe na skutek pracy drewna. W bardzo dużym stopniu zniszczone są elementy i poszczególne deski w miejscach narażonych na urazy mechaniczne: podnóżki, pulpity, krawędzie, a przede wszystkim podłoga. W miejscach tych istnieją spore ubytki drewna, a przede wszystkim warstwy malarskiej. Jednak do najpoważniejszych zniszczeń doszło na skutek zaatakowania przez drewnojady, najprawdopodobniej spuszczała lub kołatka, o czym świadczą liczne otwory wylotowe. Do zniszczeń tych ławek należy również zaliczyć nieprofesjonalnie przeprowadzone odnowienie ławek i przemalowanie w całości grubą warstwą farby olejnej, bez zwrócenia uwagi na inną technikę wykonania w oryginale. Podobnie też w kościele w Słuczu, istniejące sedilia zostały w niefachowy sposób odnowione, pozbawiono je oryginalnej warstwy polichromii i pokryto przyciemnioną bejcą oraz złotem, co uniemożliwia odczytanie pierwotnych technik wykończeniowych.

Analizowane ławki pod względem snycerki cechuje bogactwo form artystycznych o charakterze nieco ludowym, wernakularnym- zwłaszcza w Słuczu i Czerwinie, zakorzenionych w lokalnej tradycji. Z tego powodu niełatwo jest określić ich przynależność stylistyczną. Niemniej jednak, analizując je w zakresie form artystycznych, należy stwierdzić, że na tle większości zabytkowych ławek w regionie omawiane obiekty wyróżnia niezwykła, niespotykana stylistyka form, nie

⁹ L. Tyimińska-Widmer, *Technika mazerunku w zdobieniu sprzętów kościelnych. Zagadnienia technologiczne, funkcjonalne i konserwatorskie*, [w:] *Zabytkowa stolarka we wnętrzach sakralnych i jej problematyka konserwatorska*, pod red. J. Krawczyka, Toruń 2010, s. 321-328; M. Fausek, J. Olszewska-Świetlik, *Rodzaje opracowań w technice mazerunku na wybranych przykładach dziewiętnastowiecznej stolarki kościelnej z terenów Pomorza Zachodniego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 2018, T. XLIX, s. 289-304.

w każdym przypadku jednorodna z pozostałymi elementami wyposażenia. Najwcześniej wybudowane były ławki w Drozdowie, z ok. 1880 roku, przypisywane Witoldowi Lanciemu, który jakoby miał zaprojektować je jako integralne z całym wyposażeniem i architekturą kościoła. Na podstawie tego projektu wykonać je musiał warsztat stolarski. W Słuczu z pewnością powstały ok. 1910 roku, wyszły spod ręki nieznanego projektanta. Ławki z Czerwina, również nieznanego autorstwa, wybudowane w latach 1933-35, są zupełnie niezwiązane z pozostałymi elementami wyposażenia kościoła, ale niosą bardzo duży ładunek historyczno-emocjonalny, jako odzwierciedlenie kontekstu historii całej miejscowości.

Wartość naukowa analizowanych ławek polega przede wszystkim na tym, że są one dowodem na istnienie warsztatu stolarsko-snycerskiego działającego na przełomie XIX i XX wieku oraz w latach 30-tych na terenie północnego Mazowsza, być może miejscowego, specjalizującego się w wykonywaniu wyposażenia dla obiektów sakralnych, który reprezentowali anonimowi twórcy i rzemieślnicy, bez przygotowania akademickiego. Z całą pewnością były one wykonane na podstawie wzorników, dość powszechnie stosowanych w stolarstwie tamtych czasów. Są one także dowodem na stosowanie w regionie, w okresie ich powstania lżejszej konstrukcji ramowo-płycinowej, na równi z dość już archaiczną jak na początku XX wieku konstrukcją deskową z opierzeniami. Wykończenie powierzchni mebla z Czerwina techniką mazerunku świadczy o popularności tej powszechnie stosowanej metody, zwłaszcza na przełomie XIX i XX wieku w regionie północnego Mazowsza, tak samo jak w całej Polsce.

Warto zwrócić uwagę na ławki jako obiekty w przestrzeni sakralnej, które nie należą do sakralizowanych. Tym bardziej, że dotychczas, jak się okazuje, bardzo rzadko podlegały opracowaniom naukowym, a jeżeli były omawiane, to zazwyczaj w szerszym opracowaniu, acz skromnie, nawet jednym zdaniem. Ławki w przestrzeni kulturowej giną w szybkim tempie, co widać przy porównaniu *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce* ze stanem obecnym. Zwłaszcza, że obecnie tradycyjne rozumienie zabytku jako dokumentu historycznego i dzieła sztuki zostało zastąpione znacznie szerszym pojęciem *dziedzictwa*, które stanowi nieograniczony zbiór niewspółczesnych elementów rzeczywistości materialnej i niematerialnej o bardzo różnicowanej wartości, tworzony decyzją wielu podmiotów.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum WUOZ Ostrołęka, sygn. 48A/97, Czerwin – kościół parafialny pw. św. Trójcy. Dokumentacja historyczno-architektoniczna, oprac. M. Przytocka, S. Mojzych-Rudowska, R. Merchel, Olsztyn 1995.
- Archiwum WUOZ Łomża, sygn. 399, Kościół parafialny NMP, Słucz, Karta ewidencyjna zabytków architektury, oprac. T. Krzyżanowska, Łomża 1979.

- Archiwum WUOZ Ostrołęka, sygn. 191, Kościół parafialny pw. Przenajświętszej Trójcy, Czerwin, Karta ewidencyjna zabytków architektury, oprac. P. Hapka, A. Rutkowski, Ostrołęka 1984.
- Archiwum WUOZ Łomża, sygn. 1092, Kościół parafialny pw. św. Jakuba, Drozdowo, Karta ewidencyjna zabytków architektury, oprac. W. Boruch, Łomża 1987.
- Archiwum WUOZ Łomża, br. sygn., Ławki, Drozdowo, Karta ewidencyjna zabytków architektury, oprac. R. Juraszowa, Łomża 1981.

Opracowania

- Boguski J., *Przyczynek do dziejów Czerwina i okolic: (do 1918 roku)*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1995, z. 9.
- Boguski J., *Czerwin i okolice*, Ostrołęka 2001.
- Fausek M., Olszewska-Świetlik J., *Rodzaje opracowań w technice mazerunku na wybranych przykładach dziewiętnastowiecznej stolarki kościelnej z terenów Pomorza Zachodniego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 2018, T. XLIX, s. 289-304.
- Jemielity W., *Z dziejów diecezji łomżyńskiej w latach 1925-1945*, „Studia Łomżyńskie” 2000, T. XI.
- Jemielity W., *Rozwój sieci parafialnej w Puszczy Kurpiowskiej*, Roczniki Humanistyczne” 1975, T. XXIII, z. 2, s. 151-185.
- Jemielity W., *Podział administracyjny diecezji wigierskiej, diecezji augustowskiej, czyli sejneńskiej i diecezji łomżyńskiej*, „Studia Łomżyńskie” 1989, T. II.
- Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, T. IX, *Województwo łomżyńskie*, pod red. M. Kałamajskiej-Saeed, z. 1, *Łomża i okolice*, Warszawa 1982.
- Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, T. X, *Dawne województwo warszawskie*, pod red. I. Galickiej i H. Sygietyńskiej, z. 11, *Ostrołęka i okolice*, Warszawa 1983.
- Łoza S. *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, wyd. II uzup., Warszawa 1930.
- Schramm A., *Historia majątku w Drozdowie. Od Drozdowskich do Lutosławskich*, „Studia Łomżyńskie” 2000, T. XI.
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej: opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 roku i innych źródeł urzędowych*, Warszawa 1924, T. 5, województwo białostockie.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, T. I, Warszawa 1880.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, F. Sulimierskiego, T. X, Warszawa 1889.

Tymińska-Widmer L., *Technika mazerunku w zdobieniu sprzętów kościelnych. Zagadnienia technologiczne, funkcjonalne i konserwatorskie*, [w:] *Zabytkowa stolarka we wnętrzach sakralnych i jej problematyka konserwatorska*, pod red. J. Krawczyka, Toruń 2010.

Zabytkowa stolarka we wnętrzach sakralnych i jej problematyka konserwatorska, pod red. J. Krawczyka, Toruń 2010.

„Zrealizowano w ramach stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Streszczenie

Ławki w kościołach to elementy wyposażenia, które posiadają niejednokrotnie bardzo wysokie wartości historyczne, artystyczne i naukowe jako stolarka zabytkowa. Zazwyczaj jednak mniej zwraca się na nie uwagę, najczęściej nie są one jednostkowo wpisane do rejestru zabytków, w opracowaniach pomijane. Z tych powodów niebezpiecznie często i po cichu znikają z wnętrz sakralnych, podobnie zresztą jak zabytkowe posadzki. Dowodem na to są fotografie z Katalogu Zabytków Sztuki i porównania do stanu obecnego. Przy okazji badań zabytkowej stolarki na północnym Mazowszu zwrócono uwagę na zabytkowe ławki w kościele w Czerwinie. Po przeprowadzeniu wstępnych badań okazało się, że posiadają one bardzo wysoki poziom wartości. Posiadają formy artystyczno-ludowe i wykończone są w sposób charakterystyczny dla zabytkowych mebli sakralnych, czyli mazerunkiem. Kwerendy w tym kierunku wykazały, że w regionie północnego Mazowsza, obejmującego m.in. ziemię ostrołęcką i łomżyńską, działał na przełomie XIX i XX w. aż do lat 20-tych warsztat snycerski, który zrealizował wyposażenie do innych kościołów, m.in. w Słuczu i Drozdowie k. Łomży. Warsztat o tyle interesujący, że dotychczas nie był w ogóle znany, a z jego istnienia nie zdawano sobie nawet sprawy.

Summary

Church pews are elements of equipment that often have very high historical, artistic and scientific values as antique carpentry. Usually, however, less attention is paid to them, most often they are not entered in the register of monuments individually, and they are omitted in studies. For these reasons, they frequently and quietly disappear from sacred interiors, similarly to the historic floors. This is evidenced by the photographs from the Catalog of Art Monuments and comparisons to the current state. While examining the historic woodwork in northern Mazovia, attention was drawn to the historic pews in the church in Czerwin. After preliminary research, it turned out that they have a very high level of value. They have artistic and folk forms and are finished in a way characteristic of antique sacred furniture, i.e. with a mazer. Queries in this direction have shown that in the region of northern Mazovia, including, inter alia, Ostrołęka and Łomża, a woodcarving workshop operated at the turn of the 19th and 20th centuries, which made furnishings for

other churches, including Słucz and Drozdowo near Łomża. The workshop was so interesting that it had not been known at all so far, and its existence was not even recognised.

Słowa kluczowe: ławki kościelne, północne Mazowsze, zabytkowa stolarka

Key words: church pews, northern Mazovia, historic woodwork